

SEPTUAGINTA CA IZVOR AL IMNOGRAFIEI ORTODOXE. UN EXEMPLU DE EXEGEZĂ LITURGICĂ¹

Prof. dr. Konstantin NIKOLAKOPOULOS,
Institut für Orthodoxe Theologie, Ludwig-Maximilians-Universität München

Traducere de Pr. conf. dr. Constantin OANCEA
Facultatea de Teologie „Sfântul Andrei Șaguna” din Sibiu

1. Chestiuni generale: caracterul biblic al imnografiei ortodoxe

În săvârșirea numeroaselor și feluritelor servicii divine se oglindește, în modul cel mai profund, esența credinței ortodoxe. Aceste servicii divine, izvorâte din moștenirea autentică a creștinismului primar și din epoca patristică², constituie centrul teoretico-teologic și liturgico-practic al vieții liturgice a Ortodoxiei. La apariția și dezvoltarea variatelor formule liturgice, doi factori au jucat un rol decisiv în Biserica antică: imnografia și muzica.

În calitatea mea de specialist în Teologia biblică, dar și în cea de cercetător al muzicii și imnografiei, la care se adaugă activitatea intensă de cântăreț bisericesc, mi-a fost mereu apropiată sufletește preocuparea pentru aceste două categorii: cea a cuvântului teologico-poetic și a înveșmântării sale muzicale. În acest studiu mă voi referi la „cuvânt” – așadar la imnografia Bisericii răsăritene, care a fost compusă inițial în limba greacă – și voi căuta să supun atenției fundamentul vechi-testamentar al uneia dintre

¹ Studiul *Die Septuaginta als Quelle der orthodoxen Hymnographie am Beispiel des byzantinischen Kanons*, a fost publicat în Konstantin Nikolakopoulos, *Gesammelte orthodoxe theologische Studien*, Cuvillier Verlag, Göttingen, 2015, pp. 167-176.

² Vezi H.-J. Schulz, *Die byzantinische Liturgie. Glaubenszeugnis und Symbolgestalt*, Trier, ³2000, p. 5 ș.u.

numeroasele forme poetice și realizări lirice ale poeziei cultice³: cea a „canonului”.

Contrar unor bizantiniști care, chiar și la începutul secolului XX, afirmău că imnografia bizantină începe de abia cu Roman Melodul, am considerat mereu că imnografia Bisericii primare, din primele secole, prin urmare și cea ortodoxă, are rădăcini biblice⁴. În ciuda importanței categorice și incontestabile a lui Roman Melodul, a lui Ioan Damaschinul sau a lui Andrei Criteanul, începuturile textelor liturgice trebuie căutate neîndoielnic în epoca apostolică și ele atestă un evident fond biblic. „Cu toate că și alți factori vor fi exercitat o influență asupra dezvoltării cultului creștin, Biblia – atât Vechiul, cât și Noul Testament – a modelat cultul și l-a impregnat cu conținuturile și cu limbajul ei”⁵. Remarcabila legătură între imnele creștine și Vechiul Testament e vizibilă îndeosebi dacă luăm în considerare un element fundamental al Iudaismului, anume că israeliții au fost un popor al rugăciunii continue și al adorării neîntrerupte a lui Dumnezeu. De aceea întâlnim în Vechiul Testament un fenomen interesant, specific semitic: trecerea lină, aproape imperceptibilă, de la proză la stilul poetic⁶. În mod asemănător, pentru creștinii din epoca primară și pentru credincioșii din primele veacuri creștine – care utilizau exclusiv Septuaginta, traducerea greacă a Vechiului Testament –

³ Pentru formele și normele poetice ale imnografiei greco-ortodoxe, vezi K. Mitsakis, *The Hymnography of the Greek Church in the Early Christian Centuries*, în „Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik”, 20 (1971), p. 31 ș.u.; N. Tomadakis, *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και ποιήσις ήτοι Εισαγωγή εις την Βυζαντινήν Φιλολογίαν*, vol. 2, ed. a 3-a, Tesalonic 1993; K. Nikolakopoulos, *Orthodoxe Hymnographie. Lexikon der orthodoxen hymnologisch-musikalischen Terminologie*, în „Liturgische Texte und Studien”, 2, Schliern bei Kōnig 1999; Th. Xydis, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Atena, 1978.

⁴ Pentru informații suplimentare, vezi K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, München, ²1897; K. Nikolakopoulos, *Das Neue Testament als hymnologische Quelle in der Orthodoxen Kirche*, în „Theologia”, 61, 1990, p. 161 ș.u.

⁵ S. Chr. Agouridis, *Η έρμηνεία τών Αγίων Γραφών και ή νεοελληνική θεολογική πραγματικότητα*, în „Theologia”, 56, 1985, p. 510.

⁶ Pentru informații suplimentare despre obiceiurile cultice ale israeliților, vezi G. Gratseas, art. „Ωδαί”, în *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαίδεια*, (ThEE), vol. 12, Atena, 1968, col. 539.

preamărirea și adorarea neîncetată a Dumnezeuului și Creatorului lor apăsarea ca un lucru de la sine înțeleș.

În contextul nașterii imnografiei și al stabilizării vieții cultice din Biserica răsăriteană, Vechiul Legământ între Dumnezeu și poporul Israel nu și-a pierdut actualitatea în epoca creștină, deși a fost completat și a primit un sens nou. Chiar și Septuaginta a dobândit – mai întâi pentru Iisus și ucenicii Săi, apoi în Biserica din epoca primară și din primele secole – o tot mai înaltă prețuire și o recunoaștere crescândă a caracterului ei inspirat⁷. Multe cântări cultice vechi-testamentare, între care Psalmii lui David, au jucat rolul de avangardă, au fost preluate fără schimbare în formularele cultice creștine. Alte texte de structură poetică ale Vechiului Legământ, care nu erau simple texte literare, ci au avut o poziție liturgică însemnată în sinagogile iudaice, au contribuit la inspirarea și geneza unor imne creștine noi. Cântările din traducerea greacă a Vechiului Testament au funcționat ca izvor de inspirație și model pentru noile cântări creștine⁸. „În mod cert, psalmi întregi sau fragmente din psalmi, precum și alte cântări vechi-testamentare au servit în primele comunități creștine ca izvoare pentru noii psalmi și noile imne.”⁹

2. Septuaginta, ca izvor al conținutului „canonului” imnografic¹⁰

Canonul reprezintă una dintre cele mai sublime creații ale poeziei cultice bizantine, fiind utilizat ca atare până în ziua de

⁷ Referitor la întrebarea în ce măsură era considerată inspirată Septuaginta în Biserica antică, vezi D.K. Kranz, *Ist die griechische Übersetzung der Heiligen Schrift der LXX inspiriert? Eine Antwort nach den Zeugnissen der Kirchenväter (2.-4. Jh.) vor dem Aufkommen der Diskussion um die „Hebraica veritas”*, Roma, 2005; Idem, *Die theologischen Argumente der Kirchenväter (2.-4. Jh.) zugunsten der Inspiration der griechischen Übersetzung der Septuaginta (LXX)*, în „Alpha Omega”, VIII (2005), pp. 231-262.

⁸ Pentru mai multe informații, vezi St. Papadopoulos, *Πατρολογία*, vol. II: „ὁ τέταρτος αἰώνας (Ανατολή καὶ Δύση)”, Atena, 1990, p. 169.

⁹ K. Nikolakopoulos, *Die „unbekannten” Hymnen des Neuen Testaments. Die orthodoxe Hermeneutik und die historisch-kritische Methode*, Aachen, 2000, p. 115.

¹⁰ Numerotarea diverselor părți ale canonului bizantin, numite „ode” sau „cântări”, se va face în studiul prezent cu ajutorul cifrelor arabe, în vreme ce numerele odelor biblice din Septuaginta, care le-au slujit drept model, vor fi redată ca text.

astăzi. Din sec. al VIII-lea d.Hr., canonul (*κωνών*¹¹) a început să înlocuiască radical condacul – o formă mai veche și la fel de dezvoltată a poeziei liturgice. Canonul e constituit dintr-un șir de imne distribuite în nouă grupe, numite „ode”¹². Fiecare dintre aceste ode sau cântări¹³ e constituită de regulă din trei până la opt imne, având același număr de silabe, aceeași intonație și melodie. Imnografiile au numit primul imn dintr-o odă „irmos”, adică strofă conducătoare, celelalte (de la a doua până la a opta) fiind numite „trepore”. Introducând motivul muzical al odei, irmosul furnizează, totodată, „sensul istorico-soteriologic și teologic în care trebuie interpretate odele și canoanele”¹⁴. În paranteză menționez faptul că a doua cântare se regăsește doar în canoanele din perioada Postului Mare, datorită caracterului trist al celei de-a doua ode biblice¹⁵.

Canonul bizantin denotă un fond biblic evident, întrucât compoziția formată din nouă grupe imnice a avut ca model cele nouă ode biblice ale Psaltirii liturgice. Aici ar trebui subliniat și faptul că cele nouă ode biblice, numite în uzul liturgic și „Cantica” (cântări), erau interpretate împreună cu anumiți psalmi, formând astfel un fel de „canon”¹⁶. Pentru că melozii care au alcătuit canoane – cei mai importanți fiind Andrei Criteanul, Ioan Damaschin și Cosma de Maiuma – au dorit să asigure legătura dintre Vechiul și Noul Testament, ei au menținut de regulă tematica celor nouă ode biblice și în noile cântări bisericești. Întrucât opt dintre cele nouă

¹¹ Pentru informații fundamentale, vezi K. Nikolakopoulos, *Orthodoxe Hymnographie. Lexikon der orthodoxen hymnologisch-musikalischen Terminologie*, în „Liturgische Texte und Studien”, 2, Schliern bei Köniz, 1999, p. 46 ș.u.

¹² Pentru istoria și structura filologică a acestei specii cultive, vezi P.K. Christou, *Ελληνική Πατρολογία, Bd. 5: Γραμματεία της πρωτοβυζαντινής περιόδου. ΣΤ-Θ αιώνας*, Tesalonic, 1992, p. 591 ș.u.

¹³ În limbajul liturgic românesc se folosește termenul „cântare” (n. tr.).

¹⁴ Vezi J. Tyciak, *Theologie in Hymnen. Theologische Perspektiven der byzantinischen Liturgie*, Trier, 1972, p. 67.

¹⁵ Referitor la această excepție, vezi informațiile suplimentare din N. Tomadakis, *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και ποιήσεις ἤτοι Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, vol. 2, Tesalonic, ³1993, p. 60, și Nicodim Aghioritul, *Εορτοδρόμιον*, Veneția, 1836, p. κα'.

¹⁶ Vezi N. Tomadakis, *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και ποιήσεις ἤτοι Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν*, vol. 2, Tesalonic, ³1993, p. 64.

ode biblice provin din Vechiul Testament¹⁷, la alcătuirea cântărilor 1-8 ale canoanelor dedicate sărbătorilor bisericești, marii imnologii din Bizanț s-au inspirat din odele Septuagintei. În mod consecvent, în textul original grecesc al acestor imne bisericești se pot observa foarte frecvent citate directe, formulări identice sau apropiate de textul odelor biblice.

Se poate vorbi, fără îndoială, de o remarcabilă *Wirkungsgeschichte* – adică de influența exercitată de-a lungul istoriei – a textului Septuagintei, omniprezent în strofele inițiale ale canonului creștin, redat în formă poetică și interpretat de manieră teologică, hristologică și mesianică¹⁸.

În cele ce urmează vom exemplifica, cu ajutorul primelor strofe din câteva canoane bizantine ale sărbătorilor, legătura acestor imne cultice cu cele opt ode biblice din Vechiul Testament. Ca exemple, vor fi alese texte din irmoasele cântărilor 1-8 ale unor canoane din anul bisericesc ortodox.

Prima odă biblică: *Cântarea de biruință a lui Moise* (Ieș. 15, 1-8). Acest text, care este unul dintre cele mai frumoase texte poetice ale literaturii iudaice, îl preamărește pe Iahve, în calitatea Sa de puternic biruitor, Care îl pedepsește pe Faraon. Cântarea a fost preluată timpuriu în literatura creștină, fiind utilizată de numeroși poeți creștini ca sursă de inspirație. Modul în care se reflectă această cântare de biruință în canonul bizantin poate fi constatat în irmosul primei cântări din „marele canon de pocăință” al lui Andrei Criteanul (cca. 740 d.Hr.¹⁹). Spre deosebire de alți imnografi, care parafrazează textul biblic în funcție de conținutul sărbătorii aferente, Andrei redă *mot à mot* versetul 2 din Ieșire 15, din Septuaginta. Ca urmare, textul irmosul întâi al „Canonului mare” este următorul: „Ajutor și acoperitor S-a făcut mie spre mântuire.

¹⁷ A noua odă biblică apare în Noul Testament. Este vorba de Cântarea Fecioarei Maria în fața Elisabetei (Luca 1, 46b-55) și Cântarea lui Zaharia (Luca 1, 68-79).

¹⁸ Pentru informații suplimentare despre „interpretarea liturgică” a textelor biblice din perspectivă ortodoxă, vezi K. Nikolakopoulos, *Die „unbekanntenen” Hymnen des Neuen Testaments. Die orthodoxe Hermeneutik und die historisch-kritische Methode*, Aachen, 2000, p. 16 ș.u.

¹⁹ Vezi și P. Christou, *Ὁ μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης*, Tesalonic, 1952.

Acesta este Dumnezeuul meu și-L voi slăvi pe El; Dumnezeuul părintelui meu și-L voi înălța pe El, căci cu slavă S-a preaslăvit”²⁰.

A doua odă biblică: *Cântarea lui Moise înaintea morții* (Deut. 32, 1-43). Este vorba de așa-numitul „cântec de lebedă” care, prin amărăciunea conținutului său – amărăciune pricinuită de consecvența popoului israelit – se aseamănă ca stil cu psalmii de implorare²¹. Din pricina caracterului ei trist, această odă biblică nu se citește de regulă în slujbele ortodoxe, excepție făcând zilele de marți din Postul Mare²². De aceea, canoanele din zilele de sărbătoare ale Bisericii Răsăritene nu conțin cântarea a 2-a, excepție făcând unele canoane din zilele săptămânii, din perioada Postului Mare. De pildă, primul verset al textului din Septuaginta e redat, aproape identic, în cântarea a 2-a a Tricântării²³ lui Andrei Criteanul, care se cântă la Ceasurile din Sfânta și Marea Zi de Luni: „Ia aminte, cerule, și voi grăi; și voi lăuda pe Hristos, Care a venit din Fecioara cu trup”²⁴.

A treia odă biblică: *Cântarea proorociței Anna* (I Regi 2, 1-10). Cântarea Annei, mama lui Samuel, ultimul judecător al Israelului, este o cântare de preaslăvire pentru mila arătată ei de Dumnezeu. Aceasta se evidențiază prin antiteza poetică (lipsa copiilor – zămislirea), evocând minunatul ajutor primit de la Dumnezeu, și prin conținutul social și duhovnicesc, deopotrivă. Întrucât, în interpretare creștină, textul conține trăsături mesianice evidente, oda biblică e adaptată și parafrasată în sens soteriologic în

²⁰ *Triod*, EIBMBOR București, 1986, p. 355. Text în germană în Alexios von Maltzew, *Die ortkirchlichen liturgischen Texte*, Bd. III, Andachtsbuch, Berlin, 1895 (reprint: Aschaffenburg, 2005), p. 176.

²¹ Vezi G. Gratseas, art. „Ὠδαί”, în *Θρησκευτική και Ἡθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, (ThEE), vol. 12, Atena, 1968, col. 543 ș.u.

²² Vezi Dorothea Schütz (trad.), *Psalter*, München, 1999, p. 308.

²³ Din cauza lipsei cântării a 2-a, majoritatea canoanelor din calendarul liturgic bisericesc cuprind doar opt cântări. Există însă și canoane care conțin, în mod excepțional, doar două cântări (*Diodia*) sau trei (*Triodia*) sau patru (*Tetraodia*). Pentru detalii, vezi G. Bekatoros, art. „Κανών”, în *Θρησκευτική και Ἡθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, (ThEE), vol. 7, Atena, 1965, col. 317-320, și K. Onasch, *Kunst und Liturgie der Ostkirche in Stichworten unter Berücksichtigung der alten Kirche*, Viena ș.a., 1981.

²⁴ *Triod...*, ed. cit., p. 357. Text grecesc în Apostolike Diakonia tes Ekklesias tes Hellados (ed.), *Τριώδιον*, Atena, 1994, p. 841.

numeroase imne ale Bisericii Răsăritene. Această trăsătură se observă în irmosul cântării a 3-a din canonul Praznicului Cincizecimii, atribuit unui imnograf cvasi-necunoscut – monahul Ioan Arklas (prima jumătate a sec. al IX-lea): „Rupt-a legăturile pântecelui celui sterp și ocară cea greu de răbdat a celei bine-roditoare, singură rugăciunea proorociței celei de demult, a Annei, celei purtătoare de duh umilit, către Cel Atotputernic și Dumnezeu cunoștinței”²⁵.

A patra odă biblică: *Rugăciunea profetului Avacum* (Avac. 3, 1-19). Fiind în extaz, profetul se roagă Domnului ca unei persoane foarte apropiate, preaslăvind-L pentru ocrotirea Sa. Detaliile evident mesianice și eshatologice ale acestei rugăciuni profetice i-au inspirat profund pe mulți imnografi bizantini. Un minunat exemplu de interpretare tipologică a textului profetic din Septuaginta îl aflăm în irmosul cântării a 4-a a celui de-al doilea canon iambic al Praznicului Nașterii Domnului, atribuit vestitului Ioan Damaschin (trecut la Domnul înainte de 754): „Înnoirea neamului omenesc, de demult cântând proorocul Avacum, mai înainte a vestit-o, învrednicindu-se negrăit a-i vedea închipuirea. Că prunc tânăr din muntele Fecioara a ieșit Cuvântul, spre înnoirea popoarelor”²⁶.

A cincea odă biblică: *Rugăciunea profetului Isaia* (Is. 26, 1-21). Acest text, care se remarcă prin amprenta poetică proprie și intensă paletă cromatică a limbajului profetic, își descoperă caracterul mesianic printr-o alternare vie a imaginilor, așa cum puține pericope vechi-testamentare o fac²⁷. Tocmai acest ultim element a făcut ca această odă biblică să devină o sursă îndrăgită de inspirație pentru imnografia Bisericii Răsăritene. În următoarea cântare bisericească se descoperă puternicul potențial inspirațional al imaginii din Isaia 26, 19, despre învierea morților. Sensul tipologic al acesteia este evident în irmosul cântării a 5-a a canonului

²⁵ *Penticostar*, EIBMO, București, 1973, p. 347. Text grecesc în Apostolike Diakonia tes Ekklesias tes Hellados (ed.), *Πεντηκοστάριον Χαρμόσνον*, Atena, 1994, p. 497.

²⁶ *Mineiul pe Decembrie*, EIBMBOR, București, 1991, p. 388. Text grecesc în Apostolike Diakonia tes Ekklesias tes Hellados (ed.), *Μηνιαῖον τοῦ Δεκεμβρίου*, Atena, 1994, p. 509.

²⁷ G. Gratseas, art. „Ὠδαί”, in *Θρησκευτικὴ καὶ Ἱθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, (ThEE), vol. 12, Atena, 1968, col. 549.

din Sâmbăta Mare. Minunatele strofe ale acestui canon sunt atribuite scriitoarei bizantine și poetei bisericești Casiana († cca. 865). „Lumina cea neînserată a dumnezeieștii arătării Tale, Hristoase, care s-a făcut spre noi, pentru milostivirea Ta, Isaia vâzând-o, de noapte mâneacănd a strigat: Învia-vor morții și cei din morminte se vor scula și toți cei de pe pământ se vor bucura”²⁸.

A șasea odă biblică: *Rugăciunea profetului Iona* (Iona 2, 3-10). În esență, e vorba de o rugăciune sub forma unui psalm, în contextul unei scene narative retrospective. Psalmul e încadrat într-o remarcabilă operă de artă a teologiei narative. În cazul Cărții Iona se poate constata o trăsătură pregnantă și persistentă a interpretării biblice, inaugurată deja prin traducerea Septuagintei: anume de a înțelege istoric narațiunile poetice ale Bibliei, ca rapoarte ale unor evenimente concrete. Mai mult, istoria lui Iona e unul dintre acele texte care, în varianta Septuagintei, sunt interpretate tipologic în imnografia ortodoxă: ea preînchipuie coborârea lui Hristos în iad și învierea Sa cea de-a treia zi. Astfel, vom constata cu surprindere cum, în irimosul cântării a 6-a din canonul Sâmbetei Mari, apar chiar considerații referitoare la exegeza tipologică: „Prins a fost, dar nu a fost ținut în pântecul chitului Iona; că al Tău chip purtând, al Celui ce ai pățimit și îngropării Te-ai dat, ca dintr-o cămară din fiară a ieșit și a strigat străjerilor: Cei ce păziți cele deșarte și mincinoase, mila voastră ați părăsit-o”²⁹.

A șaptea odă biblică: *Cântarea de laudă a celor trei tineri aruncați în cuptorul cu foc, îndeosebi a lui Azaria* (Dan. 3, 26-45³⁰). Această pericopă, ca de altfel și a opta odă biblică se regăsesc doar în versiunea greacă a cărții Daniel. Rugăciunea de mulțumire a lui Azaria și preaslăvirea mărinimiei și a dreptății solemne pe care Dumnezeu le-a arătat poporului israelit sunt reflectate tipologic

²⁸ *Triod*, EIBMO, București, 1970, p. 657. Pentru textul german, vezi Alexios von Maltzew, *Die ortkirchlichen liturgischen Texte*, Bd. VII.: „Fasten- und Blumentriodion”, Berlin, 1899 (reprint: Aschaffenburg, 2005), p. 620.

²⁹ *Triod*, EIBMO, București 1970, p. 657. Pentru textul german, vezi Alexios von Maltzew, *Die ortkirchlichen liturgischen Texte*, Bd. VII.: „Fasten- und Blumentriodion”, Berlin, 1899 (reprint: Aschaffenburg, 2005), p. 621 ș.u.

³⁰ În Septuaginta. Textul e tipărit separat în Biblia sinodală: Cântarea celor trei tineri 1, 2-21 (*n. tr.*).

și alegoric în poezia cultică a Bisericii Răsăritene. Un exemplu specific în acest sens îl constituie irmosul cântării a 7-a din canonul Înălțării Sfintei Cruci (14 septembrie), atribuit melodului Cosma de Maiuma († cca. 750): „Nebuna poruncă a tiranului celui păgân pe popoare le-a tulburat, suflând cu îngrozire și cu hulă urâtă împotriva lui Dumnezeu; însă pe cei trei tineri nu i-a înfri-coșat mânia cea de fiară, nici focul cel mistuitor; ci, cu duh de rouă aducător, ce împotrivă răsuna, împreună cu focul fiind, cântau: Prealăudate Dumnezeul părinților și al nostru, binecuvântat ești”³¹.

A opta odă biblică: *Cântarea de laudă a celor trei tineri* (Dan. 3, 51-90³²). Acest imn biblic aparține aceleași unități tematice ca și a 7-a odă biblică. Specific acestei cântări de laudă este faptul că fiecare verset de preamărire e încheiat cu un refren (*Εφύμνιον*): „Lăudați-L și-L preainălțați (pe Domnul) în veci”. Conținutul teologic (interpretarea tipologică) și cel doxologic al acestui imn se reflectă clar în imnele bizantine, după cum reiese în mod exemplar din irmosul cântării a 8-a din canonul întâi la Nașterea Domnului, atribuit aceluiași Cosma de Maiuma: „Cuptorul cel răcorit a închipuit chipul (*typos*) minunii celei mai presus de fire; că nu a ars pe tinerii pe care i-a primit, precum nici focul Dumnezeirii pântecelul Fecioarei, în care a intrat. Pentru aceasta, cântând, să strigăm: să binecuvânteze toată făptura pe Domnul și să-L preainălțe în toți vecii”³³.

Specia poetică a canonului acoperă un spectru larg al imnografiei ortodoxe. Există mii de canoane, și doar o parte dintre acestea au fost reținute în cărțile liturgice. În fiecare zi a anului bisericesc se face pomenirea unuia sau a mai multor sfinți, iar slujba de dimineață (*Utrenia*) le dedică cel puțin un canon. Prin urmare, putem spune că și Septuaginta e prezentă în fiecare zi a anului liturgic, prin importanțele sale unități tematice.

³¹ *Mineiul pe Septembrie*, EIBMBOR, București, 1984, p. 177. Text grec în Apostolike Diakonia tes Ekklesias tes Hellados (ed.), *Μηναῖον τοῦ Σεπτεμβρίου*, Atena, 1993, p. 241.

³² În Septuaginta. În Biblia sinodală: *Cântarea celor trei tineri* 1, 27-67 (*n. tr.*).

³³ *Mineiul pe Decembrie*, EIBMBOR, București, 1991, p. 392. Text grecesc în Apostolike Diakonia tes Ekklesias tes Hellados (ed.), *Μηναῖον τοῦ Δεκεμβρίου*, Atena, 1994, p. 514.

Concluzii

Utilizarea largă și felurită a Sfintei Scripturi, începând din comunitatea primară, a avut ca urmare o prezență tot mai intensă a cuvântului lui Dumnezeu în viața creștinilor. Asemenea cuvântului biblic și rugăciunea liturgică se concentrează, în mod special, pe edificarea soteriologică a credincioșilor³⁴, profilul cultului creștin fiind puternic impregnat de coloritul biblic. E remarcabilă această strânsă întrepătrundere a cuvântului biblic cu actul liturgic, în antichitatea creștină. Această împletire strânsă e atestată nu numai de numeroasele lecturi biblice din cult, dar și de influența intensă a cuvântului biblic din Vechiul și din Noul Testament asupra conținutului și structurii imnografiei Bisericii Vechi și a celei ortodoxe, precum și asupra limbajului tehnic imnografic³⁵.

Atât rugăciunile, cât și imnele au constituit dintotdeauna elemente fundamentale ale cultului divin creștin. De aceea se cere o precauție deosebită din partea cercetătorului biblic de astăzi în ceea ce privește aplicarea metodelor exegetice la pasajele imnice ale „Vechiului” și ale „Noului Legământ”³⁶. În afara imnelor considerate deja „clasice”, Sfânta Scriptură mai cuprinde unele pasaje pe care eu obișnuiesc să le numesc „imnele «necunoscute»”³⁷. La cercetarea acestor pasaje poate contribui cel mai bine imnografia ortodoxă, care posedă un fundament biblic de excepție.

³⁴ Referitor la caracterul edificator al cultului, a se vedea Konstantinos Karaisaridis, *Εισαγωγή στη συναφεια θεολογίας και λειτουργικού λόγου*, în „Ekklesia”, 89 (2012), p. 399.

³⁵ Vezi Konstantin Nikolakopoulos, *Das Neue Testament als hymnologische Quelle in der Orthodoxen Kirche*, în „Theologia”, 61 (1990), p. 161 ș.u.

³⁶ A se vedea, în acest context, observațiile lui Julius Tyciak, *Theologie in Hymnen. Theologische Perspektiven der byzantinischen Liturgie*, col. Sophia, 10, ed. a 2-a, Trier, 1972, p. 100. El consideră că unele pasaje imnice din Noul Testament trebuie puse pe seama „profeților” epocii primare: „Și Noul Testament conține unele texte imnice ca formă, care probabil au fost utilizate în cultul primar și care probabil își au originea în cult, fiind interpretate sau compuse prin improvizare de «profeți» neotestamentari”.

³⁷ Vezi teza de abilitare cu același titlu a lui Konstantin Nikolakopoulos, *Die „unbekanntenen” Hymnen des Neuen Testaments. Die orthodoxe Hermeneutik und die historisch-kritische Methode*, Aachen, 2000, și, de asemenea, Konstantin Nikolakopoulos, *Das Neue Testament als hymnologische Quelle in der Orthodoxen Kirche*, în „Theologia”, 61 (1990), pp. 161-186.

În imnografia Vechii Biserici și în cea ortodoxă, cuvântul biblic al Vechiului și Noului Testament cunoaște o largă amplificare. In-spirați de cuvântul Sfintei Scripturi, imnografiile au alcătuit imne teologice atât de profunde, încât acestea au devenit veritabile comentarii hermeneutice ale istorisirilor biblice³⁸. Acest demers interpretativ, care caută să se apropie de cuvântul biblic prin intermedierea imnografiei, reprezintă o contribuție la exegeza biblică. Numeroase pasaje biblice pot fi înțelese dintr-o altă perspectivă exegetică și teologică dacă sunt abordate prin prisma imnelor cultice. În aceasta constă „exegeza liturgică”, despre care se vorbește în teologia ortodoxă.

Întrucât imnografia Bisericii Vechi și imnografia ortodoxă își au originile în epoca primară a Noului Testament, ele sunt, în mod implicit, și o expresie a tainei divine. Fără îndoială, imnografia utilizată în viața liturgică poate contribui la tâlcuirea cuvântului biblic, căci Sfânta Scriptură constituie una dintre felurile modalității ale descoperirii lui Dumnezeu în oameni. „Dumnezeu Se coboară la noi nu numai în misterul sacramental al lucrării Sale mântuitoare, ci și în misterul revelator al cuvântului Său mântuitor, al Sfintei Scripturi, care constituie elementul principal al lecturilor biblice, precum și al rugăciunilor și imnelor.”³⁹

³⁸ Vezi și Konstantinos Karaisaridis, *Εισαγωγή στη συναφεια θεολογίας και λειτουργικού λόγου*, în „Ekklesia”, 89 (2012), p. 402 ș.u.

³⁹ Evangelos Theodorou, *Theologie und Liturgie*, în „Theologia”, 55 (1984), p. 173.